Janusz Samelak

Koncepcja sprawozdania finansowego według „Ram konceptualnych" i Międzynarodowego Standardu Rachunkowości nr 1 oraz polskiego prawa bilansowego

Uwagi wstępne

Przepisy, które regulują formę i treść sprawozdań finansowych, stanowiących element rachunkowości, można rozpatrywać zarówno z punktu widzenia ich treści, czyli co one zawierają, jak i procesu ich stanowienia, tzn. jak są ustalane te przepisy. W pierwszym przypadku uwaga jest zwrócona na procesy harmonizacji oraz badania porównawcze, które prowadzą do ujawnienia odmienności ich przyczyn w celu osiągnięcia większej zbieżności. Prowadzi to do standardów rachunkowości, które mogłyby być uznane za międzynarodowe.

Standardy są szczególnym rodzajem regulacji sprawozdań finansowych i zarazem rachunkowości. Określają one z mniejszym lub większym stopniem szczegółowości, jak należy postępować z określonymi aspektami sporządzania sprawozdań finansowych. Z reguły uwzględniają one naturalną kolejność postępowania, tzn. uznawanie (ujęcie), pomiar (wycena) i prezentację w odpowiednim sprawozdaniu. Standardy mogą uzupełniać i rozszerzać regulacje prawne, np. w formie interpretacji dla większej jasności, uszczegółowienia, a także wypełnienia luk w odniesieniu do zagadnień nieuwzględnionych w akcie prawnym. Obecnie osiągnięto zgodę co do tego, że za międzynarodowe można uznać standardy tworzone przez Radę Międzynarodowych Standardów Rachunkowości w Londynie[1].

Celem niniejszego artykułu jest próba zaprezentowania koncepcji sprawozdania finansowego według „Ram konceptualnych" oraz Międzynarodowego Standardu Rachunkowości nr 1, które wyrażają pewien sposób myślenia, czy wręcz filozofię Międzynarodowych Standardów Rachunkowości rozpisaną dalej w czterdziestu standardach, a następnie jej porównanie z najważniejszą regulacją polskiego prawa bilansowego – ustawą o rachunkowości.

Międzynarodowe Standardy Rachunkowości (MSR) są obecnie powszechnie uważane za najważniejsze regulacje dotyczące sprawozdawczości finansowej o charakterze międzynarodowym, o zasięgu wręcz globalnym. Stanowią wzorce do stosowania w odniesieniu głównie do sprawozdań finansowych, dotyczące zasad, metod i procedur postępowania w rachunkowości finansowej, a zwłaszcza przy sporządzaniu sprawozdań finansowych. Jednocześnie są one najważniejszym instrumentem harmonizacji zasad rachunkowości, a zatem i sprawozdań finansowych w wymiarze międzynarodowym.

„Coraz powszechniej uznaje się, że Międzynarodowe Standardy Rachunkowości osiągnęły już poziom dojrzałości i spójności pozwalający na ich wykorzystanie do sporządzania sprawozdań finansowych przez liczne firmy prowadzące działalność na arenie międzynarodowej. Co więcej, sprawozdania finansowe sporządzone przy wykorzystaniu MSR są akceptowane na rynkach papierów wartościowych w wielu krajach świata"[2].

MSR są stanowione przez Radę Międzynarodowych Standardów Rachunkowości, która jest niezależną prywatną organizacją, powołaną do życia w 1973 roku – jako Komitet Międzynarodowych Standardów Rachunkowości, a następnie, po restrukturyzacji w 2001 roku, przekształcona w Radę Międzynarodowych Standardów Rachunkowości – RMSR (skrót polski) lub IASB (skrót angielski). Rada promuje ujednolicenie zasad rachunkowości wykorzystywanych przy sporządzaniu sprawozdań finansowych przez przedsiębiorstwa i inne organizacje na całym świecie.

[1] Por.: *Międzynarodowe regulacje rachunkowości*, red. A. Jarugowa, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2002, s. 7.

[2] Międzynarodowe Standardy Rachunkowości 2001, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2001, s. 5.

Trzeba jednak pamiętać, że Międzynarodowe Standardy Rachunkowości ogłaszane przez RMSR nie są normami nadrzędnymi w stosunku do przepisów krajowych dotyczących sprawozdań finansowych, lecz pożądanymi wzorcami służącymi harmonizacji w tym obszarze w skali globalnej.

Ogólne założenia koncepcyjne sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych

Założenia koncepcyjne sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych (w skrócie „Założenia koncepcyjne"), nazywane inaczej „Ramami konceptualnymi MSR", przedstawiają zasady, które leżą u podstaw sporządzania i przedstawiania sprawozdań finansowych na potrzeby użytkowników z zewnątrz i są uważane za konstytucję rachunkowości. Ponieważ definiują one fundamenty sprawozdawczości finansowej, stanowią zatem ogólną teoretyczną strukturę rachunkowości finansowej, dostarczającą wytycznych dla formułowania praktyk rachunkowości[3]. „Założenia koncepcyjne" nie są Międzynarodowym Standardem Rachunkowości, nie dotyczą zagadnień szczegółowych i nie są nadrzędne w stosunku do postanowień poszczególnych MSR.

„Ramy konceptualne" regulują następujące kwestie:

(1) cele sprawozdań finansowych,

(2) fundamentalne założenia rachunkowości (założenia podstawowe),

(3) cechy jakościowe sprawozdania finansowego,

(4) podstawowe składniki sprawozdania finansowego (definicje i zasady uznawania),

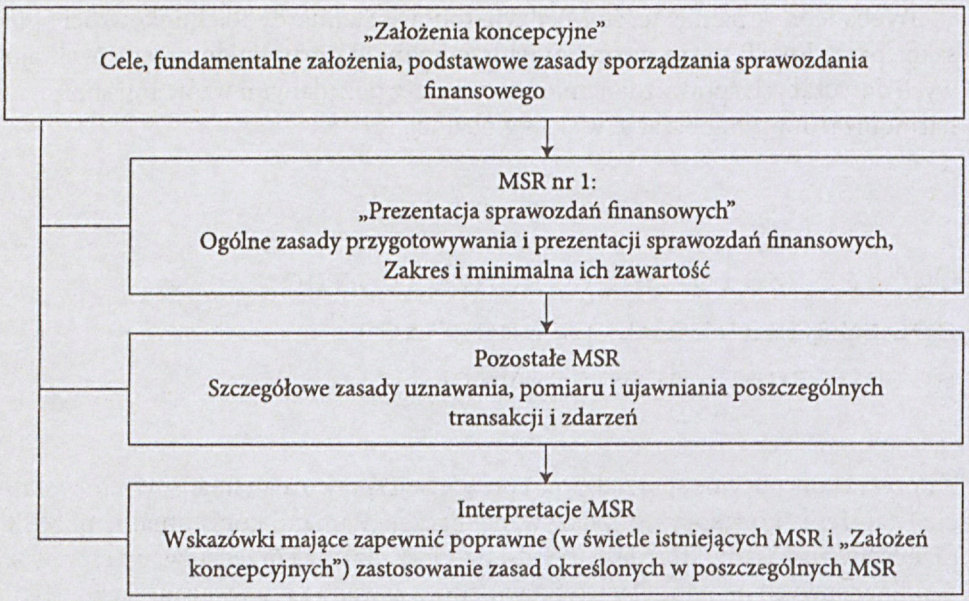
(5) fundamentalne koncepcje wyceny,

(6) koncepcje kapitału i zachowania kapitału.

„Założenia koncepcyjne" jako fundament MSR prezentuje schemat nr 1.

Najważniejsze ich rozwinięcie stanowi MSR nr 1 – „Prezentacja sprawozdań finansowych", który rozszerza zasady sprecyzowane w „Założeniach koncepcyjnych" i przekłada je na praktykę sporządzania sprawozdań finansowych, a także określa minimalną strukturę sprawozdania finansowego. Z tego powodu prezentacja zagadnień zawartych w „Założeniach koncepcyjnych" będzie jednocześnie poszerzona o wymogi określone w MSR nr 1.

[3] Por. P. K a b a l s k i, *Ramy konceptualne jako podstawa MSR i US GAAP*, w: *Międzynarodowe regulacje...*, op.cit., s. 79.

Schemat 1. Założenia koncepcyjne jako fundament Międzynarodowych Standardów Rachunkowości

Źródło: opracowanie własne

„Założenia koncepcyjne" mają zastosowanie do sprawozdań finansowych ogólnego przeznaczenia przedsiębiorstw handlowych, przemysłowych i innych, zarówno z sektora budżetowego, jak i prywatnego. Sprawozdaniem finansowym ogólnego przeznaczenia jest takie sprawozdanie, którego zadaniem jest spełnienie potrzeb użytkowników, nie mających możliwości domagania się raportów dostosowanych do ich szczególnych potrzeb informacyjnych.

Użytkownikami sprawozdań finansowych są obecni i potencjalni inwestorzy, pracownicy, kredytodawcy, dostawcy i pozostali wierzyciele, klienci, rządy i agendy rządowe oraz społeczeństwo. Adresaci ci korzystają ze sprawozdań finansowych, aby zaspokoić niektóre ze swoich różnorodnych potrzeb informacyjnych. Pomimo iż sprawozdanie finansowe nie może spełnić wszystkich potrzeb informacyjnych użytkowników, to jednak są takie potrzeby, które można uznać za wspólne dla wszystkich użytkowników. Ze względu na to, że inwestorzy inwestują w jednostkę kapitał obciążony ryzykiem, sporządzanie takich sprawozdań finansowych, które zaspokajają potrzeby informacyjne inwestorów, będzie także odpowiadało innym adresatom tych sprawozdań.

Celem sprawozdań finansowych jest dostarczenie (przekazanie) informacji o sytuacji finansowej, wynikach działalności i przepływach środków pieniężnych (zmianach sytuacji finansowej) jednostki gospodarczej, które byłyby użyteczne dla szerokiego kręgu użytkowników przy podejmowaniu przez nich decyzji gospodarczych

(funkcja informacyjna sprawozdań finansowych). Sprawozdania finansowe nie zapewniają jednak użytkownikom wszystkich niezbędnych informacji, ponieważ obrazują skutki finansowe zdarzeń z przeszłości i niekonieczne dostarczają informacji niefinansowych.

Krąg adresatów sprawozdań finansowych jest bardzo szeroki, a ich potrzeby informacyjne zróżnicowane. Przede wszystkim sprawozdania finansowe są skierowane na zaspokajanie potrzeb informacyjnych inwestorów dostarczających kapitał do przedsiębiorstwa. Podstawą decyzji ekonomicznych użytkowników sprawozdań finansowych jest przede wszystkim ocena zdolności przedsiębiorstwa do generowania środków pieniężnych (przewidywanie przyszłych przepływów środków pieniężnych jednostki), przy czym ważna jest zarówno wielkość i terminowość, jak i pewność wypracowania strumieni pieniężnych. Ogólna zdolność jednostki do generowania nadwyżek środków pieniężnych warunkuje zdolność do wypłaty dywidendy, a także rozwój determinujący przyszłą pozycję finansową i wartość przedsiębiorstwa[4]. Sprawozdania finansowe są także podstawą do oceny i rozliczania kierownictwa podmiotu gospodarczego z efektywności wykorzystania powierzonych mu zasobów (funkcja powiernicza sprawozdania finansowego)[5].

Zgodnie z „Założeniami koncepcyjnymi" sprawozdania finansowe sporządza się przy wykorzystaniu dwóch fundamentalnych (podstawowych) założeń, a mianowicie: memoriałowego ujęcia skutków transakcji i innych zdarzeń oraz kontynuacji działalności przez jednostkę.

Zgodnie z pierwszym założeniem, skutki transakcji i innych zdarzeń ujmuje się z chwilą ich wystąpienia (a nie w momencie wpływu lub wypływu środków pieniężnych) oraz wykazuje w sprawozdaniu finansowym okresu, którego dotyczą. Realizacja tego założenia prowadzi do sytuacji, iż sprawozdania finansowe dostarczają użytkownikom nie tylko informacji o przeszłych transakcjach, które pociągnęły za sobą wypływ lub wpływ środków pieniężnych, lecz również o zobowiązaniach jednostki do wydatkowania środków pieniężnych w przyszłości oraz zasobach, które ucieleśniają przyszłe wpływy tych środków. MSR nr 1 rozciąga zakres zasady memoriału na współmierność przychodów i kosztów, zgodnie z którą koszty są ujmowane w rachunku zysków i strat na podstawie bezpośredniego ich powiązania z poszczególnymi zrealizowanymi przychodami.

W myśl drugiej podstawowej zasady, sprawozdanie finansowe sporządza się zazwyczaj, przyjmując założenie, że jednostka gospodarcza jest i będzie w stanie kontynuować działalność w dającej się przewidzieć przyszłości, tzn. że jednostka nie zamierza ani nie jest zmuszona do zaniechania działalności gospodarczej lub istotnego ograniczenia jej zakresu. Pojawienie się takich zamierzeń oznacza konieczność sporządzenia sprawozdania finansowego według innych zasad, które trzeba

[4] Por.: P. K a b a l s k i, op.cit., s. 83.

[5] Międzynarodowe Standardy Rachunkowości, International Accounting Committee, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 1999, s. 49.

również ujawnić. Ponadto MSR nr 1 nakłada na kierownictwo jednostki obowiązek dokonania oceny jej zdolności do kontynuacji działalności i ujawnienia istnienia odnoszącej się do tego niepewności, w horyzoncie czasowym odpowiadającym co najmniej dwunastu miesiącom od dnia bilansowego. Jeżeli przedsiębiorstwo było dotychczas rentowne i nie miało problemów z łatwym dostępem do środków finansowych, ocena jego zdolności do kontynuowania działalności nie wymaga dodatkowej analizy. W pozostałych wypadkach kierownictwo powinno rozważyć wiele czynników wpływających na bieżącą i oczekiwaną rentowność, harmonogram spłaty zobowiązań i potencjalne źródła alternatywnego finansowania.

Obok podstawowych założeń sporządzania sprawozdań finansowych, „Założenia koncepcyjne" precyzują zbiór zasad, nazywanych cechami jakościowymi sprawozdania finansowego, będących takimi jego właściwościami (atrybutami), które sprawiają, iż informacje w nim zawarte są użyteczne dla użytkowników. Do czterech głównych cech jakościowych zalicza się: zrozumiałość, przydatność (istotność), wiarygodność i porównywalność.

Cecha zrozumiałości oznacza prezentację informacji w sprawozdaniu finansowym w sposób łatwy do zrozumienia ich przez użytkowników, czyli w sposób czytelny, co jednocześnie nie oznacza przyzwolenia na pominięcie w sprawozdaniu finansowym informacji tylko dlatego, że pewni użytkownicy mogą ich nie rozumieć ze względu na ich skomplikowanie.

Użyteczność informacji wymaga ich przydatności do podejmowania decyzji przez adresatów tych informacji. Przydatność oznacza wpływanie na decyzje gospodarcze użytkowników i pomoc w ocenie przeszłych, teraźniejszych i przyszłych zdarzeń. Nierozerwalnym komponentem przydatności informacji jest istotność. Informację uważa się za istotną, jeżeli jej pominięcie lub zniekształcenie może wpłynąć na decyzje gospodarcze podejmowane przez użytkowników na podstawie sprawozdania finansowego.

Kolejną cechą warunkującą użyteczność informacji zawartych w sprawozdaniu finansowym jest wiarygodność. Informacja jest wiarygodna, jeżeli nie zawiera istotnych błędów, jest bezstronna i wiernie odzwierciedla transakcje i zdarzenia stanowiące jej treść. Realizacja wiarygodności wymaga uwzględnienia kilku jej atrybutów (właściwości) w postaci wiernego odzwierciedlenia, przewagi treści nad formą, neutralności, ostrożności w wycenie i kompletności. Informacja jest wiarygodna wtedy, gdy wiernie odzwierciedla transakcje i zdarzenia, stanowiące jej treść, co oznacza z kolei ich przedstawienie zgodnie z treścią ekonomiczną i rzeczywistością gospodarczą, a nie tylko formą prawną. Neutralność oznacza natomiast bezstronność, czyli pozbawienie stronniczości. Sprawozdanie finansowe nie jest neutralne, jeśli poprzez dobór lub sposób prezentacji wywiera wpływ na podejmowanie decyzji lub formułowanie ocen, w celu osiągnięcia wcześniej zaplanowanych rezultatów bądź skutków.

BIBLIOTEKA AE Poznań

Niezbędnym komponentem wiarygodności jest ostrożna wycena przy sporządzaniu sprawozdania finansowego. Stosowanie ostrożnej wyceny jest następstwem konieczności uwzględnienia przez sporządzającego niepewności dotyczącej wielu zdarzeń i okoliczności (np. ściągalności wątpliwych należności). Ostrożność w wycenie oznacza rozwagę przy stosowaniu subiektywnych ocen do szacunków wartości w warunkach niepewności, tak aby aktywa lub przychody nie zostały wykazane w zbyt wysokiej kwocie, a zobowiązania lub koszty – w zbyt niskiej i aby nie powstawały ukryte (ciche) rezerwy lub nadmierne rezerwy, drogą świadomego zaniżania aktywów lub przychodów bądź celowego zawyżania zobowiązań lub kosztów. Godziłoby to bowiem w neutralność i zarazem wiarygodność sprawozdania finansowego.

Ostatnią właściwością wiarygodności jest kompletność. Informacja jest kompletna, gdy zawiera wszelkie istotne szczegóły danej transakcji lub zdarzenia. Niekompletność informacji może spowodować ich nieprawdziwość lub wprowadzenie w błąd, a zatem utratę wiarygodności i przydatności.

Stworzenie użytkownikom możliwości określenia trendów charakteryzujących sytuację finansową i wyniki działalności jednostki, dokonywania właściwych ocen i podejmowania trafnych decyzji, wymaga porównywalności sprawozdań finansowych. Chodzi tutaj zarówno o porównywalność w czasie (sprawozdań finansowych tej samej jednostki gospodarczej za kolejne okresy sprawozdawcze), jak i w przestrzeni (porównywanie sprawozdań finansowych poszczególnych jednostek). Porównywalność w przestrzeni wymaga harmonizacji zasad rachunkowości w skali międzynarodowej, a także ograniczenia liczby możliwych rozwiązań dopuszczonych przez przepisy i standardy rachunkowości[6]. Zachowanie porównywalności w czasie wymaga ponadto spełnienia dodatkowych wymogów sprecyzowanych szczegółowo w MSR nr 1, a mianowicie:

1. Należy w sprawozdaniu finansowym umieścić informacje komparatywne za okres ubiegły, tzn. odnoszących się do tych samych elementów zdarzeń, zarówno w aspekcie liczbowym, jak i opisowym,

2. Należy w sposób ciągły grupować i prezentować pozycje sprawozdań finansowych. Zmiana sposobu klasyfikacji i prezentacji jest możliwa tylko w sytuacji, gdy nastąpiła znacząca zmiana charakteru prowadzonej przez podmiot gospodarczy działalności lub gdy nowy sposób lepiej odzwierciedla zdarzenia lub transakcje. W takiej sytuacji należy podjąć starania przedstawienia informacji za ubiegły okres również według zmienionej formy. „Założenia koncepcyjne" podkreślają, iż postulatu porównywalności nie można utożsamić ze zwykłym ujednoliceniem i jego spełnienie nie może być przeszkodą we wprowadzaniu ulepszonych standardów rachunkowości.

„Założenia koncepcyjne" wskazują dalej na dwa ograniczenia odnoszące się do przydatności i wiarygodności informacji, a mianowicie na terminowość (aktualność) informacji oraz wyważenie korzyści i kosztów jej pozyskania. Zaprezentowanie in-

[6] Por.: P. K a b a l s k i, op.cit., s. 93.

formacji z opóźnieniem (nieuzasadniona zwłoka) może oznaczać utratę przez nią przydatności. Natomiast przekazanie informacji we właściwym czasie może wiązać się niekiedy z jej przedstawieniem zanim będą znane wszystkie aspekty danej transakcji lub zdarzenia, co bez wątpienia obniżyłoby jej wiarygodność. Niezbędne jest zatem zachowanie pewnej równowagi pomiędzy przydatnością a wiarygodnością informacji, w celu jak najlepszego zaspokojenia potrzeb użytkowników sprawozdań finansowych.

Drugim ograniczeniem przydatności i wiarygodności informacji zawartych w sprawozdaniu finansowym jest wyważenie korzyści i kosztów, przy czym korzyści uzyskiwane z posiadania informacji powinny przewyższać koszty ich uzyskania. Jednak ocena korzyści i kosztów jest trudna, a czasami wręcz niewykonalna. Niemniej jednak postulat ten powinien być brany pod uwagę przez ustanawiających standardy, osoby sporządzające sprawozdania finansowe, jak również przez ich użytkowników.

„Założenia koncepcyjne" nie hierarchizują znaczenia poszczególnych rozważanych cech jakościowych sprawozdania finansowego. W praktyce jest zatem istotne odpowiednie wyważenie poszczególnych cech po to, aby osiągnąć zasadniczy cel sprawozdania finansowego, czyli użyteczność do podejmowania decyzji gospodarczych. Stąd też przyjmuje się dalej, iż posiadanie przez sprawozdanie finansowe podstawowych cech jakościowych prowadzi do „prawdziwego i rzetelnego obrazu" sytuacji finansowej, wyników działalności i zmian sytuacji finansowej jednostki lub „rzetelnej prezentacji" informacji w sprawozdaniu finansowym.

MSR nr 1 rozwija zagadnienie zasad rachunkowości zawartych częściowo w „Założeniach koncepcyjnych". Przez zasady rachunkowości należy rozumieć konkretne prawidła, metody, konwencje, reguły i praktyki przyjęte przez jednostkę gospodarczą przy sporządzaniu i prezentacji sprawozdań finansowych. Kierownictwo przedsiębiorstwa powinno opracować takie zasady, które gwarantują przedstawienie w sprawozdaniu finansowym informacji przydatnych dla użytkowników do podejmowania decyzji gospodarczych i wiarygodnych.

Do zasad rachunkowości standard ten zalicza następujące:

(1) kontynuacji działalności,
(2) memoriału,
(3) ciągłości prezentacji,
(4) istotności i agregowania,
(5) zakazu kompensowania,
(6) danych porównawczych.

Większość z nich została już omówiona w ramach zasad ogólnych ujętych w „Założeniach koncepcyjnych". Uzupełniającego objaśnienia wymagają jedynie zasady: istotności i agregowania oraz zakazu kompensowania.

Uwzględnienie aspektu istotności i agregowania wymaga ponadto oddzielnej (osobnej) prezentacji w sprawozdaniu finansowym każdej ważnej (istotnej) pozy-

cji, przy czym kwoty niewpływające na gospodarcze decyzje użytkowników (czyli nieistotne) należy łączyć z kwotami o podobnym charakterze lub podobnej funkcji i nie wykazywać oddzielnie. Istotność zależy zawsze od kwoty i charakteru pozycji, które są oceniane w konkretnych okolicznościach jej pominięcia.

Natomiast zasada kompensowania (zakazu kompensowania lub oddzielnego wykazywania) nakazuje oddzielne (osobne) wykazywanie aktywów i zobowiązań oraz przychodów i kosztów (z uwzględnieniem ich istotności), ponieważ kompensowanie (poza sytuacjami, gdy odzwierciedla ono istotę transakcji lub zdarzenia) osłabia zdolność zrozumienia przez użytkowników dokonanych transakcji oraz możliwości oceny przyszłych przepływów środków pieniężnych jednostki. Nie uważa się za naruszenie tej zasady w odniesieniu do kompensowania zysków i strat z działalności ubocznej z zyskami i stratami działalności podstawowej. Wynik takich transakcji jest przedstawiony wtedy przez „saldowanie" przychodów i związanych z nimi kosztów wynikających z tej samej transakcji, pod warunkiem że taka prezentacja wyraża istotę transakcji lub zdarzenia. W związku z tym, np.:

(1) zyski i straty ze sprzedaży aktywów trwałych łącznie z inwestycjami i aktywami służącymi działalności operacyjnej, są ujmowane w wysokości różnicy między przychodami ze sprzedaży a wartością bilansową danego składnika aktywów, powiększoną o koszty sprzedaży;

(2) wydatki refundowane przez stronę trzecią (np. umowa podnajmu) mogą być kompensowane z odnośną kwotą tej refundacji;

(3) zyski i straty nadzwyczajne mogą być prezentowane w wartości netto, po pomniejszeniu o kwotę podatku, natomiast w informacji dodatkowej wykazuje się ich wartość brutto.

Także w innych sytuacjach zyski i straty powstałe z tytułu grupy zbliżonych transakcji można ujmować w kwocie netto (np. zyski i straty z tytułu różnic kursowych lub instrumentów finansowych przeznaczonych do obrotu), o ile jednak ich rozmiary, charakter lub częstotliwość nie są na tyle istotne, że należy je wykazać oddzielnie zgodnie z MSR nr 8 „Zysk lub strata netto okresu sprawozdawczego, podstawowe błędy i zmiany zasad (polityki) rachunkowości".

Przez „składniki sprawozdania finansowego" rozumie się, zgodnie z „Założeniami koncepcyjnymi", podstawowe kategorie finansowe, występujące w poszczególnych częściach sprawozdania finansowego, a mianowicie „aktywa", „zobowiązania", „kapitał własny", które odnoszą się do pomiaru głównie sytuacji finansowej jednostki oraz „przychody" i „koszty" dotyczące pomiaru wyniku finansowego.

Aktywa definiuje się jako zasoby kontrolowane przez jednostkę, powstałe w wyniku przeszłych zdarzeń i z których oczekuje się w przyszłości dopływu korzyści ekonomicznych. Powyższa definicja zawiera trzy kluczowe warunki uznania składnika za składnik aktywów:

(1) możliwość kontrolowania składnika aktywów przez jednostkę[7],

[7] Chodzi tutaj głównie o kontrolowanie dopływu korzyści ekonomicznych.

(2) składnik aktywów jest zawsze skutkiem przeszłych zdarzeń,

(3) oczekuje się (istnieje prawdopodobieństwo) dopływu korzyści ekonomicznych do jednostki związanych z danym składnikiem aktywów, przy czym przyszłe korzyści ekonomiczne zawarte w zasobie aktywów stanowią potencjał pośredniego lub bezpośredniego przyczynienia się do wpływu środków pieniężnych do jednostki.

Powyższa definicja nie wymaga natomiast:

- postaci fizycznej dla istnienia składnika aktywów,
- istnienia tytułu własności,
- sprawowania kontroli z prawnego punktu widzenia nad składnikiem aktywów,
- traktowania poniesienia wydatku za wystarczający warunek uznania pozycji za składnik aktywów[8].

Przez zobowiązanie, zgodnie z „Założeniami koncepcyjnymi", należy rozumieć powstały w wyniku przeszłych zdarzeń obecny obowiązek jednostki, którego spełnienie spowoduje w przyszłości odpływ zasobów ucieleśniających korzyści ekonomiczne. Z definicji wynikają następujące cechy zobowiązania:

- istnienie aktualnego (obecnego) obowiązku wynikającego z przeszłego zdarzenia;
- spełnienie obecnego obowiązku skutkuje zazwyczaj przekazaniem przez jednostkę zasobów ucieleśniających korzyści ekonomiczne w celu zaspokojenia roszczeń drugiej strony;
- realizacja zobowiązania może odbywać się w różny sposób, np. w formie:
  - zapłaty pieniężnej,
  - przekazania innych składników aktywów,
  - świadczenia usług,
  - zastąpienia innym zobowiązaniem,
  - zamiany na akcje lub udziały jednostki;
- wycena niektórych zobowiązań może następować przy znacznym udziale szacunków, co oznacza rozciągnięcie tej definicji również na „zobowiązania na rezerwy". Jeżeli rezerwa dotyczy obecnego obowiązku i spełnia pozostałe warunki definicji, to stanowi zobowiązanie nawet wtedy, gdy jej kwota musi być ustalona w drodze oszacowania.

Trzecią kategorią związaną z ustaleniem sytuacji finansowej jednostki jest kapitał własny, który jest definiowany jako udział pozostający w aktywach jednostki po odjęciu wszystkich jej zobowiązań. Oznacza to, że kapitał własny zależy zarówno od wartości aktywów, jak i zobowiązań jednostki.

„Założenia koncepcyjne" stwierdzają, iż miarą wyników działalności jednostki jest jej wynik finansowy, który może służyć równocześnie jako podstawa obliczania innych miar pochodnych, jak np. zwrotu z inwestycji czy zysku na jedną akcję.

[8] Brak wydatku nie wyklucza również możliwości uznania pozycji za składnik aktywów.

Elementami odnoszącymi się bezpośrednio do wyniku finansowego są przychody i koszty.

Przychody są określane jako zwiększenia korzyści ekonomicznych, które powstały w okresie sprawozdawczym w formie uzyskania lub ulepszenia aktywów albo zmniejszenia zobowiązań i skutkują wzrostem kapitału własnego, z wyjątkiem wkładów wniesionych przez udziałowców lub akcjonariuszy. Takie rozumienie przychodów definiuje nie tylko przychody i zyski powstające w ramach działalności gospodarczej jednostki, ale także inne pozycje w postaci zysków niezrealizowanych, np. powstałe z aktualizacji wyceny papierów wartościowych przeznaczonych do obrotu, czy też wynikające ze wzrostu wartości bilansowej aktywów długoterminowych.

Z kolei przez koszty rozumie się zmniejszenia korzyści ekonomicznych powstałe w okresie sprawozdawczym w postaci rozchodu lub spadku wartości aktywów lub powstania zobowiązań, które powodują zmniejszenie kapitału własnego – z wyjątkiem podziału kapitału na rzecz właścicieli. Z definicji kosztów wynika, że obejmują one zarówno koszty, jak i straty dotyczące działalności gospodarczej jednostki, jak również inne pozycje strat powstałe poza działalnością gospodarczą jednostki (np. spowodowane klęskami żywiołowymi w postaci pożaru czy powodzi).

„Założenia koncepcyjne" wyłączają z przychodów i kosztów korekty z tytułu aktualizacji wartości kapitału własnego spowodowane inflacją lub innego rodzaju modyfikacje wartości aktywów i zobowiązań, powodujące wzrost lub zmniejszenie kapitału własnego, które mogą spełniać warunki definicji przychodów lub kosztów. Tego rodzaju pozycje uwzględnia się osobno jako kapitał rezerwowy[9].

Z pojęciem składników sprawozdania finansowego jest powiązana problematyka wyceny tych składników. Wycena jest procesem mającym na celu ustalenie kwot pieniężnych, tj. ujęcia i wykazania składników w bilansie oraz rachunku zysków i strat. „Założenia koncepcyjne" przewidują cztery zasadnicze wielkości (podstawy, zasady wyceny), służące do wyceny składników sprawozdań finansowych, a mianowicie:

(1) koszt historyczny (zasada kosztu historycznego), zgodnie z którym aktywa są wyceniane na dzień nabycia w wartości zapłaconej kwoty pieniężnej lub wartości godziwej zapłaty niepieniężnej; natomiast zobowiązania wycenia się w wartości kwot wpływów, które otrzymano w zamian za przyjęcie na siebie obowiązku lub innych wypadkach – w równowartości kwoty środków pieniężnych, która zostanie zapłacona w przyszłości w celu uregulowania zobowiązania w normalnym toku działalności gospodarczej;

(2) bieżąca cena nabycia (zasada aktualnej ceny nabycia), według której wartość aktywów ustala się w kwocie, jaką należałoby obecnie zapłacić w wypadku nabywania takiego samego lub podobnego (równoważnego) składnika aktywów; z kolei

[9] Por.: G.T. Bailey, K. Wid, *Międzynarodowe Standardy Rachunkowości w praktyce*, Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce, Warszawa 2000, s. 41.

zobowiązania wycenia się w wartości niezdyskontowanej kwoty środków pieniężnych i ich ekwiwalentów, wymaganej obecnie do uregulowania obowiązku;

(3) cena sprzedaży, inaczej realizacji (zasada wartości możliwej do uzyskania), której zastosowanie oznacza wycenę aktywów w wielkości kwoty pieniężnej, możliwej obecnie do uzyskania przy zbyciu danego składnika aktywów drogą normalnej zaplanowanej transakcji, a zobowiązania ujmuje się w wartości realizacyjnej, tzn. nie zdyskontowanej kwoty środków pieniężnych i ich ekwiwalentów, przewidywaną do zapłaty w celu uregulowania zobowiązań w normalnym toku działalności gospodarczej;

(4) wartość bieżąca (zasada wartości bieżącej), której przestrzeganie oznacza wycenę w zdyskontowanej wartości bieżącej przyszłych wpływów środków pieniężnych netto, wypracowywaną zgodnie z przewidywaniami, w toku działalności gospodarczej; zobowiązania ustala się w zdyskontowanej wartości bieżącej przyszłych odpływów środków pieniężnych netto, przewidywanych jako wymagane do spłaty zobowiązań w normalnym toku działalności gospodarczej.

„Założenia koncepcyjne" stwierdzają jednak, iż do sporządzania sprawozdań finansowych stosuje się najczęściej zasadę kosztu historycznego w połączeniu z innymi zasadami wyceny (np. zapasy – w wartości niższej spośród ceny nabycia względnie kosztu wytworzenia i wartości netto możliwej do uzyskania; krótkoterminowe papiery wartościowe – w wartości rynkowej lub w inny sposób określonej wartości godziwej, a zobowiązania – w wartości bieżącej).

„Założenia koncepcyjne" prezentują dwie podstawowe koncepcje kapitału: finansowego i rzeczowego. W finansowej (nominalnej) koncepcji kapitału, w której kapitał jest rozumiany jako zainwestowane pieniądze lub zainwestowana siła nabywcza, jest on utożsamiany z pojęciem „aktywa netto" lub „kapitał własny" jednostki. Natomiast według rzeczowej koncepcji kapitału, przedstawiającego go w postaci możliwości operacyjnych jednostki, kapitałem są zdolności produkcyjne wyrażone np. dziennym wolumenem produkcji. Dobór jednej z tych koncepcji zależy od celu, który ma być osiągnięty przy ustalaniu wyniku finansowego.

Obok koncepcji kapitału „Założenia koncepcyjne" wyróżniają „koncepcje zachowania kapitału", dotyczące tego, w jaki sposób jednostka definiuje kapitał, który chce zachować. Koncepcja zachowania kapitału jest niezbędna do rozróżnienia „zwrotu z kapitału" (return of capital) i „zwrotu na kapitale" (return on equity). Zyskiem i zarazem zwrotem z kapitału może być tylko ta część zwiększenia aktywów, która przekracza kwotę niezbędną do zachowania kapitału. Z tak rozumianej koncepcji kapitału wynikają dalej dwie proponowane koncepcje zachowania kapitału w postaci: finansowej koncepcji zachowania kapitału i rzeczowej koncepcji zachowania kapitału[10].

[10] Bardziej trafne, moim zdaniem, byłoby tutaj używanie terminów: „koncepcja zachowania kapitału finansowego (nominalnego lub realnego) i „koncepcja zachowania kapitału rzeczowego".

Zgodnie z pierwszą koncepcją, zysk osiąga się tylko wtedy, gdy wartość finansowa (pieniężna) aktywów netto na koniec okresu sprawozdawczego przewyższa wartość finansową tych aktywów na początek tego okresu, po wyłączeniu wszystkich wkładów i wypłat właścicieli. Zachowanie kapitału finansowego można mierzyć nominalnie, czyli jednostkami pieniężnymi w wartości nominalnej, albo realnie, tzn. jednostkami o stałej sile nabywczej.

W koncepcji zachowania kapitału rzeczowego zysk powstaje tylko wówczas, kiedy zdolności produkcyjne (lub możliwości operacyjne) jednostki na koniec okresu sprawozdawczego są wyższe od tych zdolności na początek tego okresu, wyłączając wszelkie wkłady i wypłaty właścicieli. Koncepcja zachowania kapitału rzeczowego wymaga wyceny w aktualnej cenie nabycia, natomiast ta druga nie wymaga zastosowania żadnej konkretnej zasady wyceny, bowiem dobór zasad zależy tutaj od rodzaju kapitału finansowego, który ma być zachowany.

Podstawową różnicę pomiędzy tymi dwoma koncepcjami zachowania kapitału stanowi odmienne podejście do skutków zmian cen aktywów i wartości zobowiązań jednostki. W koncepcji zachowania kapitału finansowego, zysk jest interpretowany jako przyrost nominalnego kapitału pieniężnego i w związku z tym do zysków zalicza się wzrost cen aktywów jako „zyski z tytułu posiadania majątku". Zyski te ujmuje się w momencie zbycia aktywów. Jeżeli natomiast ma być zachowany kapitał mierzony w jednostkach o stałej sile nabywczej, to zysk odzwierciedla wzrost zainwestowanej siły nabywczej w danym okresie sprawozdawczym. Jednak zyskiem jest tylko ta część wzrostu cen aktywów, która przewyższa wzrost wynikający z ogólnego poziomu cen. Pozostałą część wzrostu cen aktywów traktuje się jako alokacje, które służą zachowaniu kapitału i jednocześnie część kapitału własnego w postaci kapitału rezerwowego.

Zgodnie z koncepcją zachowania kapitału rzeczowego, w której kapitał określa się w kategoriach zdolności produkcyjnych, zysk wyraża przyrost tak rozumianego kapitału w okresie. Wszelkie zmiany cen aktywów i wartości zobowiązań są uważane za zmiany w wycenie zdolności produkcyjnych i traktuje się je jako część kapitału własnego, a nie jako zysk.

Ogólne warunki prezentacji i zakres sprawozdania finansowego według MSR

Według „Założeń koncepcyjnych" sprawozdania finansowe są podstawowym elementem procesu sprawozdawczości finansowej. Pełne sprawozdanie finansowe składa się zazwyczaj z:

(1) bilansu;

(2) rachunku zysków i strat;

(3) sprawozdania ze zmian sytuacji finansowej, które może być zaprezentowane w różnych postaciach, np. w formie rachunku przepływów pieniężnych lub sprawozdania z przepływu funduszy;

(4) informacji dodatkowej i innych materiałów objaśniających, które stanowią integralną część sprawozdania finansowego; mogą zawierać one również dodatkowe zestawienia i informacje oparte na sprawozdaniu finansowym lub wynikające z niego, które powinny być wtedy czytane razem z tym sprawozdaniem[11].

W skład sprawozdania finansowego nie wlicza się jednak sprawozdania z działalności, oświadczenia prezesa zarządu, omówień i analiz wykonanych przez kierownictwo ani też podobnych pozycji, które mogą stanowić elementy raportów rocznych (sprawozdań z działalności lub o sytuacji) lub raportów finansowych.

Jak wynika z dotychczasowych rozważań celem sprawozdań finansowych o ogólnym przeznaczeniu jest dostarczanie informacji dotyczących sytuacji finansowej, wyników działalności i przepływów środków pieniężnych jednostki, które byłyby użyteczne dla szerokiego kręgu użytkowników przy podejmowaniu przez nich decyzji gospodarczych. Realizacja tak określonego celu wymaga dostarczenia przez sprawozdanie finansowe informacji o:

- aktywach,
- zobowiązaniach,
- kapitale własnym,
- przychodach i kosztach, łącznie z zyskami i stratami,
- przepływach środków pieniężnych.

MSR nr 1, który rozwija i doprecyzowuje strukturę sprawozdania finansowego, stwierdza, iż kompletne sprawozdanie finansowe zawiera następujące części składowe:

(1) bilans,

(2) rachunek zysków i strat,

(3) sprawozdanie przedstawiające:

– wszystkie zmiany w kapitale własnym lub

– zmiany w kapitale własnym niewynikające z transakcji kapitałowych dokonywanych z właścicielami ani wypłat na ich rzecz,

(4) rachunek przepływów pieniężnych,

(5) informację o przyjętych zasadach rachunkowości oraz dane objaśniające.

Standard ten zaleca zaprezentowanie, poza tak określonym zakresem sprawozdania finansowego, także analizy finansowej (w postaci raportu) zawierającej opis i wyjaśnienie głównych składników wyników działalności, jej sytuacji finansowej oraz najistotniejszych obszarów niepewności, jakie dotyczą jednostki. Tak rozumiany raport może zawierać objaśnienie:

[11] Takie zestawienia i informacje uzupełniające mogą dotyczyć np. informacji finansowych o segmentach branżowych i geograficznych lub ujawniać informacje o skutkach zmian cen.

(1) głównych czynników wpływających na wyniki działalności;

(2) polityki inwestycyjnej jednostki zmierzającej do utrzymania i dalszej poprawy wyników, w tym polityki dotyczącej dywidend;

(3) źródeł finansowania jednostki;

(4) polityki odnoszącej się do wielkości zadłużenia;

(5) polityki zarządzania ryzykiem;

(6) atutów i zasobów jednostki gospodarczej, której wartość nie jest w pełni odzwierciedlona w bilansie.

Według MSR nr 1 można sporządzać dalsze dodatkowe sprawozdania, jak np.:

- raport o wpływie jednostki na środowisko naturalne,
- sprawozdanie o wytworzonej wartości dodanej.

Prezentowanie takich dodatkowych sprawozdań ma sens wtedy, gdy, zdaniem kierownictwa jednostki, będą pomocne ich użytkownikom przy podejmowaniu decyzji gospodarczych.

Przegląd części składowych sprawozdania finansowego

MSR nr 1 nie określa obligatoryjnego całościowego wzoru bilansu. W zależności od charakteru działalności prowadzonej przez jednostkę gospodarczą należy rozstrzygnąć, czy dokonać podziału aktywów i zobowiązań na krótkoterminowe (bieżące) i długoterminowe (nie bieżące). W przypadku niedokonania takiego podziału, aktywa i pasywa powinny być uporządkowane według ogólnego kryterium płynności.

Niezależnie od przyjętej metody prezentacji[12] należy wyodrębnić pozycje oraz kwoty aktywów i zobowiązań o okresie realizacji powyżej dwunastu miesięcy.

Jeżeli jednostka dokonała podziału aktywów na aktywa trwałe i obrotowe, dany składnik zalicza się do aktywów obrotowych (bieżących), gdy:

(1) oczekuje się, że zostanie on zrealizowany, przeznaczony do sprzedaży lub zużycia w toku normalnego cyklu działalności operacyjnej[13] jednostki gospodarczej, lub

[12] Stopień szczegółowości pozycji składających się na pozycje główne, wykazywane w bilansie lub informacji dodatkowej zależy od zaleceń poszczególnych MSR oraz rozmiarów, charakteru i funkcji prezentowanych pozycji.

[13] Przez cykl działalności operacyjnej jednostki rozumie się okres upływający pomiędzy nabyciem składnika wykorzystywanego w procesie gospodarczym, a jego realizacją w formie pieniężnej lub instrumentu łatwo zamienialnego na środki pieniężne.

(2) znajduje się w posiadaniu jednostki z przeznaczeniem głównie do obrotu lub krótkookresowym i oczekuje się, iż zostanie on zrealizowany w ciągu dwunastu miesięcy od dnia bilansowego,
lub
(3) jest składnikiem środków pieniężnych bądź ich ekwiwalentów i nie występują ograniczenia w jego wykorzystaniu.

Wszystkie pozostałe składniki aktywów zalicza się do aktywów trwałych (długoterminowych).

W odniesieniu do zobowiązań obowiązuje postulat, że zobowiązanie należy zaliczyć do krótkoterminowych, jeżeli:
– oczekuje się, że zostanie ono uregulowane w toku normalnego cyklu operacyjnego jednostki,
lub
– jest ono wymagalne w ciągu dwunastu miesięcy od dnia bilansowego.
Wszystkie pozostałe zobowiązania ujmuje się jako długoterminowe.

MSR nr 1 wymaga wyodrębnienia, jako minimum, następujących pozycji bilansowych:
(1) rzeczowe aktywa trwałe,
(2) wartości niematerialne,
(3) aktywa finansowe[14],
(4) inwestycje wykazywane zgodnie z metodą praw własności,
(5) zapasy,
(6) należności z tytułu dostaw i usług oraz pozostałe należności,
(7) środki pieniężne i ich ekwiwalenty,
(8) aktywa podatkowe,
(9) zobowiązania z tytułu dostaw i usług oraz pozostałe zobowiązania,
(10) zobowiązania podatkowe,
(11) rezerwy,
(12) długoterminowe zobowiązania kredytowe,
(13) kapitał podstawowy i kapitały zapasowe (rezerwowe)[15].

Dalszy podział poszczególnych prezentowanych pozycji (podstawowych) powinien być dokonany z uwzględnieniem charakteru działalności jednostki i ujawniony w bilansie lub informacji dodatkowej do bilansu.

MSR nr 1 zawiera wskazanie, iż pozycje od (1) do (13) można dalej modyfikować poprzez sumowanie mniej istotnych pozycji, jeżeli inne MSR lub charakter prowadzonej działalności nie wymagają odrębnej prezentacji. Pozycje bilansowe można również zaprezentować w innej kolejności lub pod innym tytułem, jeżeli zapewni to lepsze zrozumienie sprawozdania finansowego. Dobór wzoru prezentacyjnego

[14] Poza pozycjami ujętymi w punktach 4, 6, 7.
[15] Ponadto bilans skonsolidowany powinien zawierać pozycję „udziały mniejszościowe".

pozycji bilansowych powinien być zdeterminowany charakterem i płynnością aktywów oraz ich istotnością.

Ponadto w bilansie lub w informacji dodatkowej jednostka powinna ujawnić:

(1) dla każdej grupy kapitału podstawowego:

- liczbę akcji/udziałów składających się na zarejestrowany kapitał,
- liczbę akcji wyemitowanych i w pełni opłaconych,
- liczbę akcji wyemitowanych i nie w pełni opłaconych,
- wartość nominalną akcji,
- zestawienie zmian liczby akcji na początek i koniec okresu,
- prawa, uprzywilejowania i ograniczenia dotyczące danej grupy akcji, włączając w to ograniczenia dotyczące podziału dywidend i zwrotu kapitału,
- akcje własne jednostki, które pozostają w jej posiadaniu lub w posiadaniu jednostek zależnych i jednostek stowarzyszonych,
- akcje zarezerwowane na potrzeby emisji związanych z realizacją opcji i umów sprzedaży – wraz z warunkami i kwotami;

(2) opis charakteru i przeznaczenia każdego kapitału wchodzącego w skład kapitału własnego;

(3) kwotę dywidend zaproponowanych lub zadeklarowanych pomiędzy dniem bilansowym a dniem zatwierdzenia sprawozdania finansowego do publikacji;

(4) kwotę jakichkolwiek nieujętych skumulowanych dywidend z akcji uprzywilejowanych co do wypłaty dywidend.

Podobnie jak w odniesieniu do bilansu, MSR nr 1 nie określa zalecanego wzoru pełnego układu rachunku zysków i strat. Stwierdza on natomiast, iż w rachunku zysków i strat należy zamieścić co najmniej następujące pozycje:

- przychody,
- wynik z działalności operacyjnej,
- koszty finansowe,
- udział w zyskach i stratach jednostek stowarzyszonych i wspólnych przedsięwzięciach[16],
- obciążenia z tytułu podatków,
- zysk lub strata z działalności gospodarczej,
- zyski i straty nadzwyczajne,
- zysk lub strata netto za dany okres[17].

Dodatkowe pozycje, grupy pozycji i sumy cząstkowe należy wykazać w tym rachunku, o ile wymagają tego inne MSR lub gdy taki sposób prezentacji jest niezbędny do wiernego zaprezentowania wyniku działalności jednostki.

Jeżeli występuje konieczność wyjaśnienia elementów składających się na wyniki działalności jednostki, w rachunku zysków i strat ujmuje się dodatkowe pozycje

[16] Konsolidowanych metodą praw własności.

[17] Poza tym skonsolidowany rachunek zysków i strat powinien zawierać pozycję „udziały mniejszości".

oraz zmienia się opis i kolejność pozycji – uwzględniając przy tym istotność oraz charakter i funkcję różnych składników przychodów i kosztów. MSR nr 1 wymaga dalej zamieszczenia w rachunku zysków i strat bądź informacji dodatkowej, kosztów w układzie rodzajowym (porównawczym) albo kalkulacyjnym (funkcjonalnym)[18].

Pierwszy sposób (wariant porównawczy) grupuje koszty zgodnie z ich rodzajem (np. amortyzacja, koszty zakupu materiałów, koszty transportu, wynagrodzenia, koszty reklamy).

Podejście to można przedstawić następująco:

Przychody	X
Pozostałe przychody operacyjne	X
Zmiana stanu wyrobów gotowych i produkcji niezakończonej (ze znakiem plus lub minus)	X
Zużycie surowców i materiałów	X
Wynagrodzenia i świadczenia na rzecz pracowników	X
Amortyzacja	X
Pozostałe koszty operacyjne	X
Koszty operacyjne ogółem	(X)
Zysk z działalności operacyjnej	X

Na szczególną uwagę w wariancie porównawczym rachunku zysków i strat zasługuje pozycja „zmiana stanu wyrobów gotowych i produkcji niezakończonej", która koryguje w okresie koszty produkcji (rodzajowe) odzwierciedlające jedną z dwóch możliwych sytuacji, a mianowicie: pierwsza – produkcja zwiększyła poziom zapasów i wtedy występuje zwiększenie stanu produktów, wykazywane ze znakiem minus bezpośrednio po kosztach rodzajowych, i druga – sprzedaż przewyższająca produkcję zmniejszyła poziom zapasów i następuje wtedy zmniejszenie stanu produktów, ujmowane jako liczba dodatnia również bezpośrednio po kosztach rodzajowych. W niektórych krajach[19] zmiana stanu produktów jest umiejscowiona bezpośrednio po przychodach, jednak w takim przypadku stosowana metoda prezentacji nie powinna sugerować, że zmiana stanu stanowi element przychodów.

Drugi sposób prezentacji kosztów w rachunku zysków i strat – nazywany wariantem kalkulacyjnym lub metodą kosztów w układzie funkcjonalnym (kosztów w układzie kalkulacyjnym) lub też kosztu własnego sprzedaży – ujmuje koszty zgod-

[18] W zależności od wybranego wariantu sporządzania rachunku zysków i strat.

[19] W tym również w Polsce.

nie z ich funkcją jako część kosztów: sprzedanych produktów, towarów i materiałów, sprzedaży czy ogólnego zarządu. Wariant ten można wyrazić następująco:

Przychody	X
Koszt własny sprzedaży	(X)
Zysk brutto ze sprzedaży	X
Pozostałe przychody operacyjne	X
Koszty sprzedaży	(X)
Koszty ogólnego zarządu	(X)
Pozostałe koszty operacyjne	(X)
Zysk z działalności operacyjnej	X

Jeżeli jednostka gospodarcza dokonała wyboru sporządzania rachunku zysków i strat w wariancie kalkulacyjnym, to w informacji dodatkowej powinna ujawnić koszty w układzie rodzajowym, w tym kwotę amortyzacji, wynagrodzeń i świadczeń na rzecz pracowników. Wymóg ten jest podyktowany użytecznością kosztów w układzie rodzajowym przy prognozowaniu przyszłych przepływów środków pieniężnych.

Ponadto jednostka gospodarcza powinna wykazać w rachunku zysków i strat lub informacji dodatkowej kwotę zadeklarowanych lub zaproponowanych dywidend na jedną akcję, za okres objęty sprawozdaniem finansowym.

MSR nr 1 wymaga prezentacji, w postaci odrębnego elementu sprawozdania finansowego, sprawozdania (zestawienia) zawierającego następujące informacje:

(1) wynik finansowy netto za dany okres sprawozdawczy;

(2) szczegółowe pozycje przychodów i kosztów oraz zysków i strat, które zgodnie z innymi MSR ujmuje się bezpośrednio w kapitale własnym, a także sumę takich pozycji;

(3) łączny wpływ zmian zasad rachunkowości i korekt błędów podstawowych[20], dokonanych zgodnie z MSR nr 8 pt. „Zysk lub strata netto okresu sprawozdawczego, podstawowe błędy i zmiany zasad (polityki) rachunkowości".

Dodatkowo jednostka powinna przedstawić w tym sprawozdaniu lub informacji dodatkowej:

(4) transakcje kapitałowe z właścicielami (wkłady i wyjęcia);

[20] Pod pojęciem błędu podstawowego należy rozumieć błąd wykryty w bieżącym okresie sprawozdawczym o tak istotnym znaczeniu, że w świetle jego wykrycia nie można dalej uznawać sprawozdania finansowego za okres poprzedni – za wiarygodne (rzetelne).

(5) nie podzielony wynik finansowy z lat ubiegłych na początek okresu sprawozdawczego i na dzień bilansowy oraz jego zmiany w tym okresie;

(6) wartość bilansową każdej kategorii kapitału podstawowego, nadwyżki ze sprzedaży akcji powyżej ich wartości nominalnej oraz wszystkich kapitałów zapasowych (rezerwowych), na początek i koniec okresu sprawozdawczego – ujawniając oddzielnie każdą zmianę stanu.

Zestawienie zmian w kapitale własnym obrazuje przyrost lub spadek aktywów netto lub „zasobności" jednostki w okresie sprawozdawczym, a po wyeliminowaniu skutków transakcji z właścicielami (wkładów i wyjęć) ogólna zmiana stanu kapitału własnego odzwierciedla łączne zyski i straty wygenerowane w danym okresie z tytułu działalności gospodarczej jednostki. Forma prezentacji i wzorcowy układ informacji tego sprawozdania nie zostały określone, co oznacza, że można to czynić na wiele sposobów.

Zgodnie z MSR nr 1 i MSR nr 7 jednostka powinna sporządzać rachunek przepływów pieniężnych w celu przekazania użytkownikom sprawozdań finansowych użytecznych informacji o przepływach środków pieniężnych. Informacje te mogą stanowić podstawę do oceny zdolności jednostki gospodarczej do generowania w przyszłości środków pieniężnych i potrzeb jednostki, dotyczących wykorzystania tych środków. Rachunek ten powinien stanowić integralną część sprawozdania finansowego.

Przepływy środków pieniężnych[21] są wpływami lub wydatkami środków pieniężnych oraz ich ekwiwalentów i prezentuje się je w podziale na przepływy z działalności operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej, w sposób najbardziej odpowiedni dla rodzaju prowadzonej przez jednostkę działalności gospodarczej. Działalnością operacyjną – zdefiniowaną na potrzeby tego rachunku – jest podstawowy rodzaj działalności powodujący powstawanie przychodów oraz każdy inny rodzaj działalności, która nie ma charakteru działalności inwestycyjnej i finansowej. Działalność inwestycyjna polega z kolei na nabywaniu i sprzedaży aktywów trwałych oraz inwestycji krótkoterminowych niezaliczanych do ekwiwalentów środków pieniężnych. Natomiast działalność, w której wyniku ulega zmianie wysokość i struktura kapitału własnego oraz zadłużenie jednostki gospodarczej, nazywa się działalnością finansową.

Przepływy środków pieniężnych z działalności operacyjnej można ująć, zgodnie z MSR nr 7, posługując się dwoma metodami, a mianowicie:

(1) metodą bezpośrednią, za pomocą której są wykazywane główne kategorie otrzymanych i wydatkowanych środków pieniężnych brutto;

[21] Termin środki pieniężne jest tutaj używany w szerokim znaczeniu, obejmującym środki pieniężne sensu stricte (gotówka w kasie i depozyty płatne na żądanie) oraz ekwiwalenty środków pieniężnych (krótkoterminowe inwestycje o dużej płynności i łatwo wymienialne na określone kwoty środków pieniężnych oraz narażone na nieznaczne ryzyko zmiany wartości).

(2) metodą pośrednią, gdzie kategorią wyjściową jest zysk lub strata netto, którą następnie koryguje się o:

- skutki transakcji, które mają charakter bezgotówkowy;
- czynne i bierne rozliczenia międzyokresowe, odnoszące się do przeszłych lub przyszłych wpływów i płatności środków pieniężnych, które dotyczą działalności operacyjnej;
- pozycje przychodowe i kosztowe związane z przepływami środków pieniężnych z działalności inwestycyjnej i finansowej.

Zaleca się jednak bardziej wykorzystanie metody bezpośredniej, która lepiej oddaje istotę przepływów pieniężnych jednostki gospodarczej i dostarcza informacji użytecznych do szacowania przyszłych przepływów, co nie jest możliwe w wypadku metody pośredniej.

Rachunek przepływów pieniężnych wykazuje ścisły związek z bilansem, w związku z czym należy ujawnić w tym rachunku składniki środków pieniężnych i ich ekwiwalentów oraz zaprezentować uzgodnienie kwot wykazanych w rachunku przepływów pieniężnych z odpowiadającymi im pozycjami ujętymi w bilansie. MSR nr 7 pt. „Rachunek przepływów pieniężnych" nie zawiera wzorcowego układu informacji, które należałoby ująć w takim sprawozdaniu.

Zakres i forma informacji dodatkowych odgrywają w MSR szczególną rolę, co wynika z możliwości indywidualnego dostosowania formy sprawozdania finansowego na potrzeby jednostki. W związku z tym, zgodnie z MSR nr 1, informacja dodatkowa powinna:

(1) dostarczać informacje dotyczące podstawy sporządzania sprawozdania finansowego i szczegółowych zasad rachunkowości – wybranych i stosowanych w odniesieniu do istotnych transakcji i zdarzeń;

(2) ujmować informacje wymagane przez inne MSR, jeżeli nie są zawarte w innej części sprawozdania finansowego;

(3) ujawniać informacje uzupełniające do bilansu, rachunku zysków i strat oraz rachunku przepływów pieniężnych, niezbędne do osiągnięcia rzetelnej prezentacji.

Dane ujęte w informacji dodatkowej powinny być przedstawiane w usystematyzowany sposób. Oznacza to m.in., iż każda pozycja bilansu, rachunku zysków i strat oraz rachunku przepływów pieniężnych powinna zawierać odsyłacz do ewentualnych jej dotyczących danych, zamieszczonych w informacji dodatkowej.

MSR nr 1 sugeruje taką kolejność prezentacji informacji w tej części sprawozdania finansowego, która pomaga użytkownikom w zrozumieniu tego sprawozdania i porównaniu go ze sprawozdaniami innych jednostek, tzn.:

(1) stwierdzenie zgodności sprawozdania finansowego z MSR;

(2) określenie przyjętych metod wyceny i zasad rachunkowości;

(3) ujęcie uzupełniających informacji, które dotyczą pozycji prezentowanych w poszczególnych elementach sprawozdania finansowego, przy zachowaniu kolejności odpowiadającej kolejności przedstawiania każdej pozycji i elementu;

(4) zamieszczenie informacji dotyczących:

- zobowiązań warunkowych i inwestycyjnych oraz innych informacji finansowych,
- informacji o charakterze nie finansowym.

Jako rozwiązanie alternatywne przewiduje się również możliwość zaprezentowania w oddzielnej części sprawozdania finansowego informacji odnoszących się do podstawy sporządzania sprawozdania finansowego i szczegółowych zasad (polityki) rachunkowości[22].

Prezentacja zasad (polityki) rachunkowości jednostki, stanowiąca część informacji dodatkowej, powinna zawierać opis:

- zasad wyceny zastosowanych przy sporządzaniu sprawozdania finansowego,
- każdej konkretnej zasady (polityki) niezbędnej do poprawnego zrozumienia tego sprawozdania.

Oznacza to, że MSR kładą nacisk zarówno na ujawnianie szczegółowych zasad (polityki) rachunkowości zastosowanych w sprawozdaniu finansowym, jak również zasadę lub zasady tworzące podstawę sporządzania całego sprawozdania (koszt historyczny, bieżąca cena nabycia, cena sprzedaży (realizacji), wartość bieżąca). MSR nr 1 zaleca ponadto odwoływanie się do innych MSR, zawierających szczegółowe oczekiwania, które dotyczą ujawnienia zasad rachunkowości odnoszących się do uznawania i pomiaru poszczególnych składników bilansu, rachunku zysków i strat oraz rachunku przepływów pieniężnych.

W informacji dodatkowej należy również ująć informacje o charakterze porządkowym, niewykazane w innej części sprawozdania finansowego, takie jak:

(1) siedzibę i formę prawną jednostki oraz miejsce zarejestrowania i adres (lub podstawowe miejsce prowadzenia działalności gospodarczej, jeśli nie pokrywa się ono z adresem jednostki),

(2) opis charakteru oraz podstawowego zakresu działalności jednostki,

(3) nazwę jednostki dominującej oraz jednostki dominującej całej grupy kapitałowej,

(4) zatrudnienie na koniec okresu sprawozdawczego lub zatrudnienie średnioroczne.

Podobnie jak w wypadku innych części sprawozdania finansowego MSR nie określają szczegółowego kompletnego zakresu informacji dodatkowej, jak również formy jej prezentacji.

[22] Przez politykę rachunkowości rozumie się w MSR założenia, zasady, konwencje i procedury przyjęte przez przedsiębiorstwo, przy sporządzaniu sprawozdania finansowego. Nadrzędnym kryterium doboru zasad rachunkowości powinna być rzetelna prezentacja obrazu jednostki gospodarczej.

Zakończenie

Dokonując porównania koncepcji sprawozdania finansowego wynikającej z postanowień „Ram konceptualnych" i MSR nr 1 oraz ustawy o rachunkowości, można sformułować następujące wnioski:

1) Założenia koncepcyjne sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych wyrażają fundament teoretyczny i punkt wyjścia do rozstrzygnięć szczegółowych zawartych dalej w czterdziestu jeden standardach. Ze względu na ograniczoną objętość, ustawa o rachunkowości wiele z opisanych w nich kwestii pomija (np. koncepcje, założenia i cechy jakościowe informacji finansowej, użytkownicy sprawozdań finansowych, teorie zachowania kapitału), koncentrując się na nadrzędnych zasadach rachunkowości.

2) Za cel przygotowania sprawozdań finansowych można przyjąć art. 4.1. ustawy o rachunkowości: „Jednostki obowiązane są stosować określone ustawą zasady rachunkowości, rzetelnie i jasno przedstawiając sytuację majątkową i finansową oraz wynik finansowy".

3) Ustawa nie definiuje wprost polityki rachunkowości, ale w art. 10.1. stanowi, że jednostka powinna posiadać dokumentację opisującą w języku polskim przyjęte przez nią zasady (politykę) rachunkowości dotyczące m.in.: określenia roku obrotowego, metod wyceny aktywów i pasywów oraz ustalania wyniku finansowego w zakresie, w jakim ustawa pozostawia jednostce prawo wyboru. Dotyczy to również sposobu prowadzenia ksiąg rachunkowych, zawartości zakładowego planu kont itp.

W ust. 3. tego artykułu dodano, że w sprawach nieuregulowanych przepisami ustawy, przyjmując zasady (politykę) rachunkowości, jednostka może stosować krajowe standardy rachunkowości, wydane przez uprawniony w myśl ustawy Komitet Standardów Rachunkowości. W przypadku braku odpowiedniego standardu krajowego może stosować MSR. Dopiero projektowane zmiany ustawy zakładają możliwość stosowania MSR przez emitentów papierów wartościowych dopuszczonych do publicznego obrotu na rynkach regulowanych krajów UE, z wyłączeniem funduszy inwestycyjnych, począwszy od roku rozpoczynającego się w 2005 roku, a będą musiały być stosowane od 2007 roku. Natomiast rozporządzenie UE zobowiązuje wszystkie kraje członkowskie do stosowania MSR w skonsolidowanych sprawozdaniach finansowych spółek publicznych notowanych na regulowanych rynkach Unii Europejskiej najpóźniej od początku 2005 roku. Jednostki stosujące MSR na podstawie rozporządzenia UE i pozostałe ww. w zakresie nieuregulowanych przez MSR stosują przepisy ustawy oraz rozporządzeń wydanych na podstawie delegacji w niej zawartych.

4) W zakresie „rzetelnej prezentacji" ustawa odnosi się do obowiązku stosowania przez jednostki określonych ustawą zasad rachunkowości, rzetelnego i jasne-

go przedstawiania sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego. Nie przewiduje się więc odstępstwa od zasad zawartych w ustawie. Ponadto nie wprowadza się expicite nadrzędności „prawdziwego i rzetelnego obrazu" określonego jako „true and fair view override". Ustawa jest więc bardziej restrykcyjna.

5) Ustawa – podobnie jak „Ramy konceptualne" – wprowadza w definicjach pojęć przychodów i zysków kryterium uprawdopodobnienia powstania korzyści ekonomicznych, o wiarygodnie określonej wartości (i odpowiednio w definicji kosztów – zmniejszenia korzyści ekonomicznych).

6) Ustawa o rachunkowości definiuje pojęcia cen i podstaw wyceny w sposób odpowiadający „Ramom konceptualnym" i odpowiednim MSR. Wprowadza także pojęcie wartości godziwej.

7) Ustawa o rachunkowości zawiera zasady oparte na nominalizmie. Przeszacowania wartości z tytułu inflacji, np. środków trwałych, mogą być dokonywane jedynie na podstawie odrębnych regulacji.

8) Ustawa o rachunkowości nie definiuje pojęcia sprawozdania finansowego, jedynie określa podstawowe aspekty organizacyjne, związane z jego opracowaniem.

9) Szczegółowy układ bilansu zawarty w załącznikach do ustawy jest ściśle uporządkowany i odnosi się oddzielnie do banków, ubezpieczycieli i pozostałych jednostek oraz grup kapitałowych.

10) Struktura informacyjna aktywów i pasywów polskiego bilansu jest zbliżona do zawartej w MSR 1, w obydwu regulacjach dopuszcza się dalsze jej uszczegółowienie.

11) W odniesieniu do struktury rachunku wyników w MSR 1 podaje się przykłady klasyfikacji opartej na modelu w układzie według rodzaju kosztów i modelu w układzie funkcjonalno-kalkulacyjnym, które nie odbiegają istotnie od ustaleń ustawy.

12) Według załącznika do ustawy układ sprawozdania ze zmian w kapitale własnym jest zbliżony do rozwiniętego przykładu MSR 1.

13) Znowelizowana ustawa, wprowadziła istotne przesunięcia w strukturze rachunku przepływów pieniężnych, co doprowadziło do zbieżności z MSR 7. Szczegółowe rozwiązania i przykłady zawiera Krajowy Standard Rachunkowości nr 1 pt. „Rachunek przepływów pieniężnych".

14) Zakres ujawnień danych w informacji dodatkowej w ustawie jest zbieżny z MSR 1.

15) Ustawa o rachunkowości obejmuje swym zakresem szczegółowe przepisy dotyczące prowadzenia ksiąg rachunkowych oraz sposoby i zasady przeprowadzania inwentaryzacji, a także badanie i ogłaszanie sprawozdań finansowych, ochronę danych i odpowiedzialność karną. Tych zagadnień nie obejmują ani „Ramy konceptualne", ani MSR 1.

Przedstawione wnioski odnoszące się do porównania „Ram konceptualnych" z ustawą o rachunkowości wskazują na znaczne zbieżności. Dotyczy to przede

wszystkim przejęcia przez polskie prawo bilansowe podstawowych koncepcji i założeń stanowiących fundament rachunkowości i sprawozdań finansowych.

Natomiast MSR 1 „Prezentacja sprawozdań finansowych" tworzy ogólne ramy wymagań dla sporządzania sprawozdań finansowych ogólnego przeznaczenia, w których jednostka ustala, jak prezentować rzetelnie skutki transakcji i innych zdarzeń w sposób zrozumiały i przydatny dla podejmujących decyzje ekonomiczne. Przepisy ustawy o rachunkowości w istotnych rozwiązaniach są zbieżne lub zbliżone do tego podstawowego standardu.

Przeprowadzone rozważania upoważniają zatem do konkluzji, iż polskie prawo bilansowe osiągnęło znaczny stopień harmonizacji.

Literatura

G.T. Bailey, K. Wid, *Międzynarodowe Standardy Rachunkowości w praktyce*, Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce, Warszawa 2000

Międzynarodowe Standardy Rachunkowości a ustawa o rachunkowości – podobieństwa i różnice, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2004

Międzynarodowe Standardy Rachunkowości 2001, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2001

Międzynarodowe Standardy Rachunkowości, International Accounting Committee, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 1999

Międzynarodowe regulacje rachunkowości, red. A. Jarugowa, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2002

Turyna J., *Standardy rachunkowości.* MSR – US GAAP – Polskie ustawodawstwo, Difin, Warszawa 2003

Ustawa o rachunkowości a Międzynarodowe Standardy Rachunkowości. Analiza porównawcza, red. J. Gierusz, ODDK, Gdańsk 2002